

Folkhälsomyndigheten

Nationella myndigheters verksamhet inom ANDTS 2023

Denna titel kan laddas ner från: www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/. En del av våra titlar går även att beställa som ett tryckt exemplar, se våra [kundtjänst och köpvillkor](#).

Citera gärna Folkhälsomyndighetens texter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovspersonens tillstånd att använda dem.

© Folkhälsomyndigheten, 2024.

Artikelnummer: 24099

Om publikationen

Folkhälsomyndigheten har i uppdrag av regeringen att stödja genomförandet av politiken inom alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar (ANDTS) (i enlighet med regeringsbeslut I:4 från den 8 april 2021 samt regeringsbeslut I:11 från den 1 juli 2021 (S2021/03343 (delvis))).

I uppdraget ingår att vi ska ansvara för en samlad verksamhetsrapportering. Det innebär att vi årligen 2022–2026 ska lämna en bedömning till regeringen av de verksamheter som berörda myndigheter har genomfört inom ANDTS-området under föregående år.

Den här rapporten ger en bild av det arbete som myndigheterna har bedrivit under 2023 och kan fungera som underlag för arbetet inom myndighetsgruppen för ANDTS-området. Den kan användas för att identifiera möjliga samverkansområden och frågor som behöver prioriteras. Rapporten är en del av den samlade återredovisningen av Folkhälsomyndighetens uppdrag.

Ansvarig enhetschef har varit Joakim Strandberg vid Enheten för drogprevention. Ansvarig avdelningschef har varit Josefin P Jonsson vid Avdelningen för livsvillkor och levnadsvanor.

Folkhälsomyndigheten

Karin Tegmark Wisell

Generaldirektör

Innehåll

Nationella myndigheters verksamhet inom ANDTS 2023.....	1
Om publikationen	3
Innehåll	4
Sammanfattning	5
Bakgrund.....	6
Syfte	7
Metod.....	8
Urval	8
Datainsamling	9
Databearbetning.....	9
Resultat.....	10
Verksamhet	10
Bidrag till önskad utveckling inom ANDTS-området.....	12
Jämlikhet och jämställdhet	15
Barn och unga.....	15
Samverkan	16
Nationell samordning	16
Identifierade behov av prioriteringar inom ANDTS-området	17
Utmaningar och framgångsfaktorer i ANDTS-arbetet.....	17
Diskussion	19
Verksamhet inom alla insatsområden	19
Arbete med jämlikhet samt barn och unga bör stärkas.....	20
Utbredd samverkan	20
Behov av goda förutsättningar för ett effektivt arbete	20
Avslutande kommentar	22

Sammanfattning

Folkhälsomyndigheten genomför årligen en samlad verksamhetsrapportering som ingår i uppdraget att stödja genomförandet av politiken inom området alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANDTS). Detta i enlighet med regeringsbeslut I:4 från den 8 april 2021 samt regeringsbeslut I:11 från den 1 juli 2021 S2021/03343 (delvis). Myndigheterna som ingår är de som har bedömts särskilt viktiga på nationell nivå eftersom de bedriver verksamhet med bäring på ANDTS-området. Liksom för föregående år har myndigheterna i en enkät fått redogöra för sin ANDTS-verksamhet under 2023 och bedöma hur verksamheten har genomförts i förhållande till jämlikhet och jämställdhet, skydd av barn och unga, samverkan med andra aktörer samt ANDTS-politikens mål. I år ingick även frågor om identifierade utmaningar och framgångsfaktorer i myndigheternas ANDTS-arbete i enkäten. Svaren på enkäten för 2023 utgör underlaget till den här rapporten.

Folkhälsomyndigheten konstaterar i denna rapportering av nationella myndigheters verksamhet under 2023 att myndigheterna sammantaget har bedrivit ett omfattande arbete inom ANDTS-området. Arbetet har i stort skett inom de områden som lyfts som prioriterade i den nationella ANDTS-strategin och myndigheterna har samverkat både sinsemellan och med andra aktörer. Myndigheternas egen bedömning visar också att de flesta myndigheterna har bedrivit arbete under 2023 som helt eller delvis kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området inom den egna sektorn. Vi ser dock att arbetet kan förstärkas ytterligare för att bidra till att minska ojämlikhet i hälsa och för att skydda barn och unga. Vidare ser vi att förutsättningarna för myndigheternas ANDTS-arbete behöver stärkas för att arbetet ska kunna bedrivas på ett systematiskt, långsiktigt och effektivt sätt i den utsträckning som önskas och vidare bidra till en god utveckling på området. Här ser såväl vi som andra myndigheter att Folkhälsomyndigheten behöver få mandat och resurser att utveckla den samordnande och stödjande rollen i ANDTS-arbetet.

Bakgrund

Användning av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar (ANDTS) är en betydande folkhälsofråga som kan leda till ohälsa, skador och död. Arbete inom ANDTS-området är därför en viktig del för att nå det folkhälsopolitiska målet om att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Många aktörer arbetar på olika samhällsnivåer för att minska ohälsa och skador orsakat av ANDTS.

Folkhälsomyndigheten har i uppdrag av regeringen att stödja genomförandet av politiken inom ANDTS i enlighet med regeringsbeslut I:4 från den 8 april 2021 samt regeringsbeslut I:11 från den 1 juli 2021 S2021/03343 (delvis). I uppdraget ingår att vi ska ansvara för en samlad verksamhetsrapportering, vilket innebär att vi årligen 2022–2026 ska lämna en bedömning av de verksamheter som berörda myndigheter har genomfört inom ANDTS-området under föregående år.

Verksamhetsrapporteringen ingår, tillsammans med en rapport om utvecklingen inom ANDTS, i Folkhälsomyndighetens årliga åiterrapportering av uppdraget. Den lämnas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 1 maj 2024. Den verksamhet som har genomförts under strategiperioden ska också redovisas i en samlad uppföljning 2025.

De politiska målsättningarna för arbetet med ANDTS i Sverige anges i en strategi för perioden 2022–2025 (Skr. 2021/22:213). Där anges även en organisation för hur arbetet ska genomföras, samordnas och följas upp. I strategin finns sju långsiktiga mål som visar inriktningen för ANDTS-arbetet, och för varje mål anges vilka områden som ska prioriteras i arbetet och vad som bör uppnås under strategiperioden. Dessa 31 prioriterade insatsområden omfattar framför allt insatser på nationell, regional och lokal nivå men även insatser på internationell nivå.

För varje prioriterat insatsområde i ANDTS-strategin anges centrala aktörer som med sin verksamhet och sina uppdrag kan bidra till att uppnå strategins mål. Här ingår 23 nationella myndigheter. Det är Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen, som har samordnande roller i att stödja och genomföra ANDTS-politiken, samt ett tjugotal andra myndigheter som har bedömts särskilt viktiga på nationell nivå då de bedriver verksamhet med bäring på ANDTS-området.

Folkhälsomyndigheten har även tidigare haft i uppgift att redovisa nationella myndigheters verksamhet inom ANDT-området. Under perioden för ANDT-strategin 2016–2020 rapporterades den verksamhet som bedrivits inom strategins insatsområden 2016, 2017 och 2018. Åren 2022 respektive 2023 rapporterades en bedömning av verksamheter som genomförts inom ANDTS-området under 2021 respektive 2022.

Syfte

Det övergripande syftet med rapporten är att ge en bild av det arbete (verksamhet) som berörda nationella myndigheter har bedrivit inom ANDTS- området under 2023. Rapporten ska redovisa vilket arbete som myndigheterna har bedrivit, men också söka svara på om det har gjorts i enlighet med ANDTS- politikens prioriteringar.

Verksamhetsrapporteringen kan också fungera som underlag för arbetet inom myndighetsgruppen för ANDTS-området för att identifiera möjliga samverkansområden och frågor som behöver prioriteras.

Metod

Urval

I regeringsuppdraget att stödja genomförandet av ANDTS-politiken anges 23 myndigheter som är av särskild betydelse för genomförande och uppföljning av ANDTS-politiken. Samma myndigheter ingår i myndighetsgruppen för ANDTS-området som Folkhälsomyndigheten samordnar. De i uppdraget utpekade myndigheterna är:

- Arbetsmiljöverket
- Brottsförebyggande rådet (Brå)
- Ekobrottsmyndigheten
- Folkhälsomyndigheten
- Inspektionen för vård och omsorg (Ivo)
- Jämställdhetsmyndigheten
- Konsumentverket
- Kriminalvården
- Kustbevakningen
- Läkemedelsverket
- Länsstyrelserna
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF)
- Polismyndigheten
- Rättsmedicinalverket
- Skatteverket
- Socialstyrelsen
- Spelinspektionen
- Statens institutionsstyrelse (SiS)
- Statens skolverk (Skolverket)
- Trafikverket
- Transportstyrelsen
- Tullverket

Av dessa bjöds samtliga utom länsstyrelserna in att redogöra för och svara på frågor om sina verksamheter inom de prioriterade insatsområdena under 2023. Länsstyrelserna rapporterade istället in sin verksamhet till Folkhälsomyndigheten genom den årliga Länsrapportens undersökning.

Datainsamling

Data samlades in genom en webbenkät som besvarades under perioden december 2023 till februari 2024 av representanter för de nationella myndigheterna. Med undantag för två nya frågor var frågorna i enkäten desamma som under föregående år. Den första frågan handlade om myndighetens arbete inom de prioriterade insatsområden i ANDTS-strategin där myndigheten omnämns som en central aktör. Myndigheterna fick beskriva sin verksamhet och hade också möjlighet att lämna en kommentar om ingen verksamhet hade bedrivits inom insatsområdet. Två myndigheter omnämns inte vid några specifika områden i ANDTS-strategin. De fick själva ange under vilket mål och insatsområde deras ANDTS-verksamhet skulle sorteras.

Vidare fick myndigheterna bedöma sitt ANDTS-arbete som helhet genom att svara på frågan ”Bedömer du att myndighetens arbete under 2023 kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området inom er sektor?”. Svartalternativen var ”ja”, ”delvis”, ”nej” och ”vet inte” med möjlighet att kommentera svaret i fritext.

Myndigheterna fick också svara på frågor om de i ANDTS-verksamheten haft jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv, barn- och ungdomsperspektiv samt samverkat med andra aktörer, eftersom det betonas i strategin som viktigt i verksamheten. Frågorna hade samma svarsalternativ som ovan med möjlighet att ge exempel i fritext.

I enkäten ingick det också två frågor tänkta att fungera dels som underlag, dels för att följa upp arbetet i myndighetsgruppen för ANDTS-området. En fråga om deltagandet i gruppen lett till samverkan, samarbeten eller kontakter som myndigheten inte hade tidigare och en om identifierade behov av prioriteringar inom området.

Slutligen ingick två nya frågor i enkäten om identifierade utmaningar och framgångsfaktorer för respektive myndighets ANDTS-arbete under 2023.

Enkäten presenteras i bilaga 1.

Databearbetning

Vi har sammanställt samtliga inrapporterande myndigheters svar och gjort en avstämning mot ANDTS-strategin om myndigheterna har rapporterat verksamhet inom de angivna prioriterade insatsområdena. Redogörelser för de inrapporterade verksamheterna återfinns i bilaga 2.

Bedömningarna av om verksamheterna har bidragit till önskad utveckling inom ANDTS-området är sammanfattade och vi har återgett myndigheternas skriftliga kommentarer. Svaren på om myndigheterna har arbetat med perspektiven jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga, samt om de samverkat med andra aktörer och vilka hinder och framgångsfaktorer som identifierats i myndigheternas ANDTS-arbete har sammanställts och exemplen har analyserats med enkel textanalys.

Resultat

Verksamhet

Alla utpekade nationella myndigheter utom en som har svarat på enkäten har rapporterat att de har arbetat med ANDTS under 2023. Myndigheternas samlade rapportering visar att de har bedrivit verksamhet inom samtliga 31 prioriterade insatsområden där de står omnämnda som centrala aktörer. Varje enskild myndighet har dock inte rapporterat verksamhet inom samtliga av sina prioriterade insatsområden och några valde att beskriva varför. Flera myndigheter anger att detta delvis beror på att verksamheten i många fall bidrar till flera mål och/eller insatsområden, men att varje verksamhet i huvudsak redovisats inom ett insatsområde.

Brå, Jämställdhetsmyndigheten, Kustbevakningen, MFoF, MUCF, Rättsmedicinalverket, Spelinspektionen, Trafikverket och Transportstyrelsen har rapporterat verksamhet inom samtliga prioriterade insatsområden där myndigheten står utpekad som central aktör.

Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket står inte omnämnda som centrala aktörer inom något specifikt prioriterat insatsområde, men båda har rapporterat ANDTS-verksamhet som de har bedrivit under 2023, inom två insatsområden var.

Arbetsmiljöverket står omnämnd som central aktör inom två prioriterade insatsområden. Myndigheten har inte rapporterat verksamhet inom något av dessa områden (Arbetet med att förebygga och åtgärda ANDTS-relaterad ohälsa i arbetslivet bör fortsätta, mål 4 och Det suicidpreventiva arbetet bör stärkas, mål 6) och anger anledningen att myndigheten inte lyfter alkohol- och drogmissbruk särskilt gentemot andra hälsoproblem, eftersom det inte finns stöd för det i arbetsmiljölagstiftningen.

Folkhälsomyndigheten står omnämnd som central aktör inom 28 prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom 26 av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom områdena Regelverket kring låghaltiga THC-produkter och prekursorer bör förtydligas, mål 1 och Insatserna till blivande föräldrar bör stärkas, mål 2.

IVO står omnämnd som central aktör inom fem prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom två av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom områdena Insatserna vid skadligt bruk eller beroende bör bli mer samordnade och det hälsofrämjande arbetet stärkas och Insatserna för att nå personer i en socialt och hälsomässigt utsatt situation till följd av skadligt bruk eller beroende bör intensifieras, mål 5 samt Det suicidpreventiva arbetet bör stärkas, mål 6.

Konsumentverket står omnämnd som central aktör inom fem prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom fyra av dessa. Myndigheten

har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom området Detaljhandelsmonopolet ska värnas, mål 1.

Kriminalvården står omnämnd som central aktör inom sju prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom fyra av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom områdena Vården och stödet vid narkotikaberoende bör utvecklas och Insatserna för att nå personer i en socialt och hälsomässigt utsatt situation till följd av skadligt bruk eller beroende bör intensifieras, båda mål 5, samt insatsområdet Antalet döda och skadade i trafiken på grund av alkohol och andra droger bör minska, mål 6.

Läkemedelsverket står omnämnd som central aktör inom sju prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom sex av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom området Insatserna för att nå personer i en socialt och hälsomässigt utsatt situation till följd av skadligt bruk eller beroende bör intensifieras, mål 5.

Polismyndigheten står omnämnd som central aktör inom 14 prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom nio av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom områdena Det förebyggande arbetet mot narkotika bör stärkas, mål 3 och Statistiken avseende narkotika och dopning bör förbättras, mål 4 men anger att detta ligger i linje med dagliga polisiära insatser. Inga insatser har rapporterats inom området Vården och stödet vid narkotikaberoende bör utvecklas, mål 5 och myndigheten anger att detta inte utgör en primär uppgift för polisen. Myndigheten har inte heller rapporterat att de bedrivit någon verksamhet inom områdena Det nationella varningssystemet för att motverka narkotikarelaterade dödsfall bör fortsatt utvecklas och Naloxon bör tillgängliggöras i ökad utsträckning, mål 6. Det först nämnda har kommenterats med att varningssystemet inte tycks ha fått någon större spridning inom Polismyndigheten och det senare med att Polismyndigheten inte administrerar läkemedel.

SiS står omnämnd som central aktör inom sju insatsområden och har rapporterat verksamhet inom fem av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom områdena Samverkan mellan olika perspektiv av betydelse för ANDTS-arbetet bör utvecklas, mål 1 och Insatserna för att nå personer i en socialt och hälsomässigt utsatt situation till följd av skadligt bruk eller beroende bör intensifieras, mål 5.

Skolverket står omnämnd som central aktör inom åtta insatsområden och har rapporterat verksamhet inom sex av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom områdena Skolans tobaks- och nikotinförebyggande arbete bör förstärkas och Arbetet för att nå målet om ett rökfritt Sverige 2025 bör fortsätta, mål 2.

Socialstyrelsen står omnämnd som central aktör inom 24 insatsområden och har rapporterat verksamhet inom 20 av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom områdena Det förebyggande arbetet mot

narkotika bör stärkas, mål 3, Arbetet med att förebygga och åtgärda ANDTS-relaterad ohälsa i arbetslivet bör fortsätta, mål 4, samt Statistiken avseende dödsfall till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar bör bli bättre och Kunskapen om sambandet mellan alkohol och cancer bör öka, mål 6.

Tullverket står omnämnd som central aktör inom nio insatsområden och har rapporterat verksamhet inom åtta av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom området Det nationella varningssystemet för att motverka narkotikarelaterade dödsfall bör fortsatt utvecklas, mål 6.

Bidrag till önskad utveckling inom ANDTS-området

Tio av de 22 myndigheterna har bedömt att det arbete som de har bedrivit under 2023 kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området inom den egna sektorn. Ingen myndighet har svarat nej men nio svarade delvis och tre svarade vet inte på frågan.

Kommentarer till ja-svar

En del av de myndigheter som har svarat ja på frågan har kommenterat sitt svar. Dessa citeras nedan:

Folkhälsomyndigheten: ”Myndighetens arbete med samordning och samverkan, kunskapsutveckling- och förmedling, uppföljning, narkotikaklassificering, produktkontroll, tillsyn och tillsynsvägledning bedöms sammantaget ha bidragit till ANDTS-politikens övergripande mål och de långsiktiga målen i ANDTS-strategin om minskad tillgång, skydd av barn och unga samt minskat bruk och skador. Det har dock inte varit möjligt att bedöma hur stort bidraget har varit, eller om det har bidragit i den omfattning som skulle behövas om målen ska nås.”

”**Konsumentverket** bedömer att myndighetens arbete inom ANDTS-området för 2023 har bidragit till det mål som kopplar an till insatsområdena under fråga 1 [i enkäten] vilka även till stor del omfattas av det tillsynsarbete som Konsumentverket bedriver inom ANDTS-området.”

Kustbevakningen: ”Vi utför vissa uppgifter som Tullverket och Polismyndigheten har i uppdrag att framförallt brottsbekämpa inom ANDTS, varför vi tänker att vårt arbete bidrar till deras uppdrag och därför också till ANDT(S).”

”**Läkemedelsverket** samverkar med andra myndigheter och andra aktörer inom flera områden med direkt koppling till ANDTS-frågor. Vad gäller exempelvis läkemedelsförgiftningar har särskilda insatser riktade mot barn och ungdomar genomförts. Även i arbetet med att informera om riskerna med lustgas har barn och unga varit i fokus.”

”Internt arbetar **Rättsmedicinalverket** aktivt med att förbättra analysmetoder, statistik, dödsorsaksintyg. Vidare har Rättsmedicinalverket bistått med underlag till flertalet regeringsuppdrag som kan ge ökad förståelse för det aktuella utgångsläget och hjälpa till i identifieringen av framtida insatsområden utifrån statistik från

verkligheten. Därtill har Rättsmedicinalverket en betydande roll i det fortlöpande arbetet kring NPS [nya psykoaktiva substanser], nationella varningssystemet för att förhindra narkotikarelaterade dödsfall.”

Skolverket: ”Ett aktivt arbete med översyn av befintligt stöd via myndighetens webb genomförs nu, översyn av samverkan med länsstyrelserna och CAN [Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning] har haft ett mervärde för medarbetare på myndigheten som arbetar med ANDTS-frågor. Andra pågående regeringsuppdrag på myndigheten samverkas internt för att på bästa möjliga vis bidra till önskad utveckling om ANDTS området.”

Socialstyrelsen: ”Inom de områden där vi har pågående arbeten tror vi oss bidra till önskad utveckling, men som framgår av tidigare svar i enkäten finns det insatsområden där vi inte har något pågående arbete.”

Spelinspektionen: (SI) har i uppdrag och under året arbetat för en sund och säker spelmarknad och inom ramen för detta på olika sätt belyst skillnader mellan kvinnors och mäns spelande och utvecklingen på spelmarknaden utifrån kön och ålder.”

Transportstyrelsen: ”Körkortsingripande verksamheten vid rattfylla är en viktig grundpelare för att se till att förare inte kör onyktra. Där är Polisens och Transportstyrelsens verksamheter viktiga. Att uppdatera föreskrifter för medicinsk lämplighet för körkortsinnehav kapitel 12 och 13 är viktigt för att ha uppdaterade underlag och metoder vid bedömning av körkortslämplighet vid beroendeproblematik och grov rattfylla. De nuvarande föreskrifterna styr t ex mot mätmetoder för beroende som är förlegade. Detta och många andra delar ska uppdateras.”

Tullverket: ”Samverkan är en viktig förutsättning för att nå längre i möjligheten att begränsa införseln och därmed tillgången och spridningen av ANDT-produkter i landet. Det handlar såväl om att försöka påverka lagstiftningar som att sprida kunskap kring arbetssätt samt modus. Vi strävar efter ett könsneutralt och kunskapsbaserat perspektiv när vi förhåller oss till våra riskprofiler och vi har under året noterat att det förefaller vara fler barn och unga som försöker att begå brott och vi försöker specifikt för denna målgrupp att sprida kunskap om risker och därmed försöka påverka dessa målgrupper via brottspreventiva åtgärder, främst i sociala medier.”

Kommentarer till delvis-svar

De myndigheter som har svarat delvis på frågan om de bedömer att myndighetens arbete under 2023 kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området inom deras sektor och lämnat en kommentar har skrivit så här:

Ekobrottsmyndigheten: ”Vi uppnår preventiv effekt genom utredning och lagföring av bland annat tobaksprodukter samt övriga ANDT-produkter. Vår myndighet arbetar både risk- och kunskapsbaserat. Det första innebär att brottslighet som bedöms samhällshotande prioriteras. Det andra innebär att det är

kunskapen om brottsliga upplägg, fenomen och aktörer som styr vårt arbete. Arbetet mot illegal tillverkning av tobaksprodukter har fortfarande varit prioriterat eftersom brottsligheten undandrar stora intäkter från staten i form av punktskatter, med mera.”

Jämställdhetsmyndigheten: ”I och med att vi deltar i myndighetssamordningen kan frågorna kring jämställdhet lyftas in och det borde kunna bidra till utveckling. Dessutom beaktas ANDT-frågor i alla uppdrag myndigheten får gällande våld, eftersom det är en central riskfaktor för våldsutövande.”

”**MFoF** poängterar att tidigt, redan [...] under graviditet, och tidigt i föräldraskapet ha enskilda hälsosamtal med respektive förälder. Det kan vara ett viktigt ”fönster” för att öppna upp kring egen problematik som kan behöva professionell hjälp, exempelvis uppmärksamma utmaningar som psykisk ohälsa, riskanvändning eller beroende, risk utifrån att blivande förälder levt i våldsam uppväxtmiljö eller kriminell miljö. I MFoF:s arbete med sin handlingsplan för ett brottsförebyggande föräldraskapsstöd, som syftar till att minska rekryteringar av unga till kriminella gäng, i synnerhet i olika former av utsatta områden, behövs narkotikaförebyggande insatser. MFoF vill fortsatt utveckla preventionsnätverk för att systematiskt arbeta med de som ingår i ett föräldraskap, så att ett riktat stöd i föräldraskapet kan erbjudas. En god relation till föräldrarna är en fortsatt viktig skyddsfaktor för barns hälsa och utveckling, men även att ge fortsatt information kring ANDTS samt skapa sociala nätverk för de som ingår i föräldraskap.”

Polismyndigheten: ”Av rapporteringen framgår att ANDTS-arbetet (polisens insatser) utvecklas hela tiden även om förutsättningarna lokalt skiljer sig åt. Långsiktigheten har stundtals fått stå tillbaka för mer akuta behov (anm. nationella händelser) men att området blir mer aktualiserat och prioriterat inom polisen. Kommunernas lagstadgade ansvar för brottsförebyggande arbete har gett effekt genom att resurssättningar görs i större utsträckning till ANDTS.”

Skatteverket: ”Skatteverket har under året genomfört skatterevisioner hos personer som bedriver omfattande försäljning av preparat på nätet. Vi har utvecklat samarbete med Ekobrottsmyndigheten. Skatteverket ansvarar för beskattningsåtgärderna och Ekobrottsmyndigheten ansvarar för åtal för inblandade ansvariga personer i ett och samma ärende. Samverkansarbetet där skatterevisioner och brottsutredningar pågår samtidigt fungerar mycket bra och slutresultatet kommer sannolikt bli mycket bättre än om varje myndighet enbart hade gjort sitt arbete utan ett mycket givande utredningssamverkan.”

Trafikverket: ”En framgångsfaktor för trafiksäkerhetsarbetet i Sverige är ett effektivt samarbete mellan olika myndigheter, organisationer och företag.

Gemensamt och var för sig, kan vi stötta varandra och utveckla olika lösningar och metoder för säkrare vägtrafik. Vi arbetar strukturerat och systematiskt mot samma mål; varje aktör planerar och genomför åtgärder i sin egen verksamhet.

Nollvisionen är vårt mål – att ingen ska dö eller skadas allvarligt i trafiken. De insatser vi gör för att förbättra trafiksäkerheten är viktiga och ju fler vi är som arbetar för samma mål desto större effekt kan vi nå.”

Jämlikhet och jämställdhet

Av de inrapporterande myndigheterna har 11 svarat ja och fem delvis på frågan om de har haft jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv i myndighetens ANDTS-arbete under 2023. Sex myndigheter har svarat nej på frågan.

Några myndigheter, har skrivit att de alltid har ett jämställdhets- och/eller jämlikhetsperspektiv i sin verksamhet. Några lyfter att de arbetar med jämställdhetsintegrering. En del myndigheter rapporterar även hur verksamheten i sig kan bidra till en jämlik hälsa.

Många myndigheter har rapporterat att de redovisar statistik uppdelat på kön. Flera myndigheter redovisar också statistik uppdelat på andra indelningsgrupper som ålder, utbildning, sysselsättning, inkomst eller födelseland. Flera myndigheter, rapporterar vidare att de har genomfört olika undersökningar och tagit fram kunskapsunderlag eller behandlingsprogram med ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv. I dessa har köns- och ålderskillnader men även socioekonomiska skillnader samt funktionshinder- och hbtqi-perspektiven lyfts men det kan också handla om att till exempel neutralisera behandlingsprogram utifrån kön. Utöver detta rapporterar ett flertal myndigheter att de har gjort informationsmaterial, webbsidor, undersökningar och behandlingsprogram mer lättillgängliga genom att förenkla språket eller tillhandahålla dem på flera språk.

Barn och unga

Av de inrapporterande myndigheterna har 11 svarat ja och sex delvis på frågan om de har haft barn- och ungdomsperspektiv i sitt ANDTS-arbete under 2023. Fem har svarat nej.

Några myndigheter har rapporterat att de övergripande har ett barn- och ungdomsperspektiv i sin verksamhet, i enlighet med rådande lagstiftning och arbete med exempelvis barnrättsfrågor. Perspektivet återspeglas bland annat genom att unga och aktörer som arbetar med och för barn och unga inkluderas i olika forum. Vissa myndigheter har också genomfört interna utbildningar för personal där barn- och ungdomsperspektivet ingår.

Några myndigheter nämner vidare att de har haft särskilda regeringsuppdrag med fokus på barn och unga samt ANDTS eller relaterade områden, såsom våld och brottslighet. Flera myndigheter rapporterar också att de i arbetet med barn och unga har samverkat med olika aktörer, bland annat med fokus på brottsförebyggande arbete och andra insatser.

Utöver detta har flera av myndigheterna tagit fram data och olika kunskapsunderlag om barn och unga på området samt kommunicerat dessa i olika

sammanhang, exempelvis på nätverksträffar och konferenser. De har också genomfört uppföljning och omvärldsbevakning på området.

Myndigheterna har även tagit fram olika informationsmaterial och kommunicerat direkt med unga, exempelvis genom skriftliga material i skolan samt nyheter och informationskampanjer via sociala medier. Andra insatser som myndigheterna har rapporterat inkluderar tidiga insatser och hälsoprogram riktade till unga. Utöver detta har myndigheterna arbetat med insatser till vuxna som möter unga, exempelvis föräldraskapsstöd.

Några myndigheter nämner särskilda rutiner för barn och unga i verksamheten, exempelvis rutiner för screening av skadligt bruk och beroende av ANDTS och erbjudande om behandling för unga men även rutiner för orosanmälan vid ungas smuggling eller negativa påverkan av eget eller andras bruk av ANDTS.

En del myndigheter rapporterar även att de arbetar med barn- och ungdomsperspektivet indirekt, exempelvis genom tillgänglighetsbegränsande åtgärder, föreskriftsarbete eller tillsyn på området. Ibland ges verksamhet kring barn och unga också särskild prioritet i myndighetens arbete.

Samverkan

Av de 22 rapporterade myndigheterna har 18 svarat att de har samverkat med andra aktörer inom ANDTS-arbetet under 2023. En myndighet har svarat delvis och tre har svarat nej.

Myndigheterna har i exemplen uppgett både nationellt och internationellt samarbete, och samverkan med både regional och lokal nivå. De har ofta samarbetat med andra myndigheter, såväl inom som utom myndighetsgruppen för ANDTS-området, och med ideella organisationer, forskare, regioner och kommuner. I många fall har det rört sig om strukturerad samverkan genom etablerade grupper eller nätverk, regeringsuppdrag eller statliga utredningar, medan det i andra fall har handlat om enstaka möten eller kortare samarbeten.

Nationell samordning

På frågan om deltagandet i myndighetsgruppen för ANDTS-området lett till samverkan, samarbeten eller kontakter som man inte hade tidigare har sju myndigheter svarat ja, två delvis, elva nej och två vet inte.

Av de myndigheter som har svarat att deltagandet lett till ny samverkan har de flesta angivit att gemensamma beröringspunkter upptäckts och att nya kontaktytor öppnats. Detta har bland annat lett till nya gemensamma projekt. Andra menar att samverkan i detta och andra forum för myndigheterna redan är etablerade men att samverkan i vissa fall har fördjupats.

Identifierade behov av prioriteringar inom ANDTS-området

Av de inrapporterande myndigheterna lyfte 16 behov av prioriteringar som de identifierat. De identifierade behoven återspeglar i stort de utmaningar och framgångsfaktorer som myndigheterna identifierat i sitt ANDTS-arbete. Bland annat lyfts behovet av utökad samverkan mellan myndigheter och andra aktörer inom exempelvis hälso- och sjukvården, både vad gäller utveckling och tillgång till data och kunskapsstöd men också i den dagliga verksamheten med målgrupperna. Sekretessbestämmelser tycks utgöra vissa hinder för att arbetet ska kunna utföras på ett effektivt sätt och en förändrad lagstiftning kring detta efterfrågas.

Vidare lyfts behovet av kunskap, data och uppföljning inom området, exempelvis vad gäller bruk och skador av narkotika, dopning och spel om pengar, tillsyn och tillsynsvägledning samt olika verksamheter inom socialtjänst och hälso- och sjukvård. Myndigheterna lyfter även behovet av att beakta olika perspektiv och närliggande områden i ANDTS-arbetet, såsom jämlikhet och jämställdhet, psykisk hälsa, sexuell hälsa, miljöhälsa och brottslighet.

Några myndigheter uttrycker en oro över ökad användning av nikotinprodukter bland unga, användning av lustgas i berusningssyfte och mer tillåtande attityder till narkotika i samhället. Tidiga insatser i skolan och föräldraskapsstöd är exempel på insatser som anses viktiga för att minska ANDTS-bruk och relaterade problem.

Utöver detta identifieras målgruppsperspektivet som en prioritering i arbetet, exempelvis vad gäller kunskapsbehov, kommunikation, utbildning och stöttning i tillämpningen av den kunskap som tas fram samt uppföljning och utvärdering av kunskapsstöd.

Utmaningar och framgångsfaktorer i ANDTS-arbetet

Av de inrapporterande myndigheterna har 17 delat med sig av utmaningar och framgångsfaktorer som de identifierat i sitt ANDTS-arbete. Dessa återspeglar till stor del de prioriteringar som myndigheterna tidigare lyft. Nedan sammanfattas de övergripande förutsättningarna för arbetet som myndigheterna sammantaget identifierat.

Behov av tydligare styrning och tillräckliga resurser

Flera av myndigheterna lyfter att de inte har tydliga uppdrag att arbeta med ANDTS och att arbetet därför inte utgår från detta område. Bland dessa myndigheter efterfrågas bland annat ett tydligare mandat och en tydligare riktning i arbetet från Folkhälsomyndigheten som är samordnande myndighet. Begränsade resurser i form av tid och finansiering samt perspektivträngsel upplevs också utgöra hinder för myndigheterna att prioritera ANDTS-arbetet. ANDTS-arbetet upplevs exempelvis få en lägre prioritet och hamna i skymundan i jämförelse med det brottsförebyggande arbetet och arbetet med psykisk hälsa. En relaterad utmaning som lyfts är att många tycks avvakta hanteringen av tre stora utredningar inom området – Framtidens socialtjänst, Samsjuklighetsutredningen och

Narkotikautredningen, och därmed är mindre benägna att lägga tid och resurser på utvecklingsarbete. Detta upplevs sammantaget medföra hinder för att ANDTS-arbetet utförs på ett systematiskt, långsiktigt och effektivt sätt eller i den utsträckning som myndigheterna själva eller deras målgrupper önskar.

Positivt med samverkan och synergier mellan olika perspektiv

Ovan nämnda förutsättningar ställer krav på en effektivisering av ANDTS-arbetet och en framgångsfaktor som flera myndigheter upplever bidrar till detta är samverkan med såväl myndigheter som andra aktörer. Samverkan anses bidra till ett effektivt arbete då ANDTS-frågorna har en sektorsövergripande karaktär och insatser behövs på olika nivåer. Att samverka med andra myndigheter i regeringsuppdrag upplevs underlätta arbetet, framför allt för de myndigheter som saknar tydliga uppdrag att arbeta med ANDTS. Samtidigt lyfts behovet av att integrera och prioritera förebyggande arbete i den ordinarie verksamheten för att skapa en långsiktig kontinuitet i arbetet. Kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan myndigheterna och kännedom om vad som pågår på andra myndigheter inom området anses också viktigt. En annan framgångsfaktor som myndigheterna lyfter är medarbetarnas kompetens och engagemang inom ANDTS-arbetet och när synergier och gemensamma riskfaktorer mellan ANDTS och olika relaterade områden och perspektiv som psykisk hälsa, kriminalitet, våld och jämställdhet kan beaktas och integreras i arbetet.

Behov av data, uppföljning och målgruppsperspektiv i arbetet

Flera myndigheter lyfter behovet av data och uppföljning inom ANDTS-området. Brist på data, kunskap om de data som finns och effektiv samverkan för att få tillgång till data gör det svårt att följa upp och analysera utvecklingen av ANDTS och effekterna av det egna arbetet och de kunskapsstöd som tas fram på området, vilket försvårar effektiv planering och prioritering av arbetet.

En framgångsfaktor i ANDTS-arbetet som fler myndigheter nämner är en väl fungerande kommunikation med myndigheternas målgrupper. Det kan vara genom anpassad information på webbplatser, deltagande på konferenser, information genom skolor, sociala medier och media. Övrig anpassning av insatser utifrån målgruppernas behov anses också viktig.

Diskussion

ANDTS-arbetet i Sverige görs inom en bredd av områden, från hälsofrämjande och förebyggande arbete, brottsförebyggande och brottsbekämpande verksamhet, till vård och omsorg kopplat till ohälsa och andra problem av ANDTS. Arbetet bedrivs på alla nivåer: nationellt, regionalt och lokalt, och av en mängd skilda aktörer.

I den här rapporten fokuserar vi på det ANDTS-arbete som nationella myndigheter ansvarar för. De har fått redovisa sin verksamhet under 2023 genom en enkät som utgår från den nationella strategi som ska vägleda arbetet under perioden 2022–2025. Men arbetet för att minska ohälsa, skador och död kopplat till ANDTS bedrivs också av en mängd andra aktörer som inte syns i den här rapporten, såsom länsstyrelser, regioner, kommuner och ideella organisationer.

Verksamhet inom alla insatsområden

Myndigheterna har bedrivit ett omfattande arbete inom ANDTS-området. Tillsammans täcker de in alla de områden som ANDTS-strategin uppmanar till. Däremot har inte alla myndigheter rapporterat verksamhet inom samtliga de insatsområden där de står omnämnda som central aktör. Det kan finnas många orsaker till detta. En orsak är att flera insatsområden överlappar och vi har i datainsamlingen uppmanat myndigheterna att rapportera verksamhet där den stämmer bäst ihop med insatsområdet, även om den kan anses passa med flera. Därför har inte alla verksamheter synliggjorts inom alla insatsområden. Att datainsamlingen delvis genomfördes på ett annat sätt i år (med hjälp av ett webbaserat enkätverktyg) kan också ha bidragit till att myndigheterna eventuellt rapporterade sin verksamhet på ett annat sätt i år jämfört med tidigare år. En annan orsak kan vara att ANDTS-strategin sträcker sig över perioden 2022–2025, och denna rapportering rör enbart 2023. Verksamheter kan ha bedrivits tidigare under perioden eller komma att bedrivas senare under perioden. En annan förklaring kan också vara att myndigheterna inte har sett sin roll i vissa av de insatsområden där de står omnämnda som centrala aktörer eller inte har prioriterat den verksamheten. Detta framgår också i hur myndigheterna ibland har motiverat varför verksamhet inte har rapporterats för vissa insatsområden. Den här undersökningen ger dock inga svar på om och i vilken utsträckning myndigheterna planerar sin verksamhet utifrån ANDTS-strategin.

Myndigheterna verkar överlag ha en positiv bild av sin ANDTS-verksamhet eftersom en majoritet bedömde att det arbete som de har bedrivit under 2023 helt eller delvis kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området. Ingen av myndigheterna har heller svarat nej på frågan. Variationen i svaren kan bero på skillnader i hur mycket myndigheterna ser att verksamheten tydligt och direkt kan påverka utvecklingen inom ANDTS. Några myndigheter har tydliga ansvarsområden inom området, andra har några få verksamheter som rör ANDTS, medan ytterligare andra kan ha svårt att definiera sin roll i ANDTS-sammanhang. Effekter av verksamheten kan vara svåra att mäta, särskilt på kort sikt. Det kan

också vara svårt att veta om effekterna beror på en viss verksamhet som bedrivits eller på andra faktorer.

Arbete med jämlikhet samt barn och unga bör stärkas

Enligt ANDTS-strategin bör både jämlikhets- och jämställdhetsperspektivet systematiskt beaktas i ANDTS-arbetet och skyddet av barn och unga genomsyra arbetet på alla nivåer. Vi kan inte säga att detta tydligt speglas i de rapporterade myndigheternas svar. Majoriteten har visserligen svarat att de helt eller delvis har haft jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv i sitt ANDTS-arbete under 2023, men sex myndigheter har svarat nej på frågan. För barn- och ungdomsperspektivet ser det ungefär likadant ut för de rapporterade myndigheterna.

Svaren tyder på att arbetet för att minska skillnader i ANDTS-relaterad ohälsa och problematik mellan olika grupper och för att skydda barn och ungdomar inte är i linje med vad som anges i ANDTS-strategin utan borde stärkas ytterligare.

Det är dock svårt att uttala sig om rapporterade myndigheter som en enhetlig grupp eftersom de bedriver så olika typer av arbete. Inom vissa verksamheter kan det vara svårare att ha ett jämlikhetsperspektiv eller arbeta för barn och ungas bästa, medan det inom andra kan vara helt givet att beakta dessa perspektiv då hela verksamheten kretsar kring dem.

Utbredd samverkan

I ANDTS-strategin framhålls vikten av samarbete mellan myndigheter och andra aktörer för att arbetet ska bli framgångsrikt. Samverkan verkar också vara något genomgående i de flesta myndigheternas ANDTS-arbete. Majoriteten har rapporterat att de har samverkat inom ANDTS-arbetet under 2023 och av exemplen framgår att samverkan har bedrivits på alla nivåer, med en mängd aktörer och inom olika områden.

Behov av goda förutsättningar för ett effektivt arbete

För att ANDTS-arbetet ska kunna genomföras och effektivt bidra till en god utveckling inom området krävs goda förutsättningar för myndigheterna att bedriva detta arbete. Ett antal övergripande faktorer som påverkar myndigheternas ANDTS-arbete har identifierats.

Till utmaningarna hör bland annat en upplevd brist på tydlig styrning och tillräckliga resurser för att kunna prioritera och utföra ANDTS-arbetet på ett systematiskt, långsiktigt och effektivt sätt i den utsträckning som önskas. Här lyfts bland annat en önskan om att Folkhälsomyndigheten tar ut en tydligare riktning i arbetet. Vi bedömer att en starkt samordning och kunskapsstyrning är nödvändig för att hela den nationella folkhälsopolitiken, inklusive ANDTS-arbetet, ska få tillräckligt genomslag. Vårt samordnande arbete behöver därmed utvecklas och ges de resurser som krävs för att kunna stärka vår stödjande roll i arbetet.

Brist på tillgång och effektivt nyttjande av data inom vissa delar av området är en annan utmaning som försvårar uppföljning och utvärdering av såväl arbetet som utvecklingen på området. Dessa förutsättningar och den mångfacetterade karaktären inom ANDTS-området ställer krav på en effektivisering av arbetet, vilket delvis kan underlättas genom samverkan mellan olika aktörer och integrering av olika perspektiv och närliggande områden med gemensamma beröringspunkter i arbetet. God kommunikation och anpassning av insatser efter målgruppernas behov lyfts också som viktigt.

Avslutande kommentar

Folkhälsomyndigheten konstaterar att de nationella myndigheterna som av regeringen pekats ut som särskilt viktiga för genomförandet av ANDTS-politiken har bedrivit omfattande ANDTS-relaterad verksamhet under 2023. Myndigheterna har sammantaget bedrivit verksamhet inom alla insatsområden i ANDTS-strategin där någon av myndigheterna nämns som central aktör. Många, men inte alla, har arbetat inom de insatsområden där just den egna myndigheten nämns. Det är naturligtvis viktigt att varje myndighet ser sin roll i ANDTS-arbetet, men resultaten behöver inte tyda på att de inte gör det. De flesta myndigheterna själva gör till exempel överlag en positiv bedömning av att deras verksamhet har bidragit till utvecklingen inom ANDTS-området.

Alla rapporterade myndigheter har inte fullt ut haft ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i sin ANDTS-verksamhet. Svaren tyder på att arbetet för att minska ojämlikheter i ANDTS-relaterad ohälsa och problematik inte helt är i linje med vad som anges i ANDTS-strategin. Vi gör en liknande bedömning vad gäller att arbeta för barn och unga inom ANDTS-området, eftersom några myndigheter har svarat att de inte har haft detta perspektiv i sin verksamhet. Samtidigt kan vi konstatera att myndigheterna som helhet har arbetat för att främja jämlik hälsa och för att skydda barn och unga genom att inkludera grupper med förhöjd risk samt barn och unga i information och verksamhet, synliggöra dem i statistik och kunskapsunderlag, och direkt rikta verksamheter mot dem.

Folkhälsomyndigheten bedömer vidare att de nationella myndigheterna, i linje med ANDTS-strategins intentioner, har bedrivit samverkan både med andra myndigheter och med aktörer på olika nivåer och inom skilda områden.

Vi bedömer dock att förutsättningarna för myndigheternas ANDTS-arbete behöver stärkas för att arbetet ska kunna bedrivas på ett systematiskt, långsiktigt och effektivt sätt i den utsträckning som önskas och vidare bidra till en god utveckling på området. Här ser såväl vi som andra myndigheter att Folkhälsomyndigheten behöver utveckla den samordnande och stödjande rollen i ANDTS-arbetet.

Rapporten utgör en delredovisning till regeringen av Folkhälsomyndighetens uppdrag att stödja genomförandet av politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar 2021–2025 (S2021/03343 (delvis)). Rapporten ska ge en bild av nationella myndigheters arbete inom området under 2023.

Målgrupp för rapporten är regeringen men den kan även användas av myndigheterna inom den nationella samordningen på ANDTS-området och vara av intresse för andra aktörer på nationell, regional och lokal nivå.

Rapporten ingår som en del i en samlad återredovisning med betoning på verksamhetsåret 2023. I redovisningen ingår även rapporten Utvecklingen i förhållande till ANDTS-politiken 2023.

Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet som arbetar för en bättre folkhälsa. Det gör myndigheten genom att utveckla och stödja samhällets arbete med att främja hälsa, förebygga ohälsa och skydda mot hälsohot. Vår vision är en folkhälsa som stärker samhällets utveckling

Folkhälsomyndigheten

Solna Nobels väg 18, 171 82 Solna. Östersund Campusvägen 20. Box 505, 831 26 Östersund.

www.folkhalsomyndigheten.se